

МОЛАДЗЬ І ВАЙНА Ў СЬЕРА-ЛЕОНЕ

© ПАЛІТЫЧНАЯ СФЕРА
(ISSN 1819-3625) №4 (2005) стр.75-80

Джулія Макстэд

Уводзіны

Маргіналізацыя моладзі была вырашальным фактарам пачатку, а таксама чыннікам, які вызначаў ход грамадзянскай вайны ў Сьера-Леоне. Менавіта таму ігнараванне моладзі з'яўляецца контрпрадуктыўным для дасягнення міру. Трываласць мірных дамоваў шмат у чым залежыць ад таго, ці прыме іх наступнае пакаленне, наколькі гэтае пакаленне было сацыялізаванае падчас міратворчага працэсу і як успрыняло той мір, які быў дасягнуты. Гэты артыкул разглядае розны кантэкст і ідэнтычнасць моладзі, якая была ўцягнутая ў канфлікт у Сьера-Леоне, а таксама побытавы бок гэтае праблемы, які трэба браць пад увагу ў працэсах пасляваеннага замірэння і рэканструкцыі. Як і ў выпадку з насельніцтвам увогуле, моладзь робіць розны выбар у адносінах да ўласнае ітэграванасці ў грамадства ці адсутнасці такой ітэграванасці. Нават у выпадку самых экстрэмальных канфліктаў некаторыя лічаць за лепшае стаць бежанцамі і наўпрост схвацца. У той час як іншыя пад ціскам розных абставінаў далучаюцца да ўзброеных фарміраванняў.

У пасляваенны перыяд трэба памятаць пра адрозненне ў патрэбах тых, хто быў прымусова рэкрутаваны, і тых, хто ваяваў валанцёрам. Тых, хто ваяваў з падтрымкаю і для абароны сваіх супольнасцяў, і тых, хто быў часткаю сілаў, якія тэрарызавалі цывільнае насельніцтва. Тых, хто дэмабілізаваўся ў сваю родную супольнасць, і тых, хто трапіў у лагеры бежанцаў. І трэба адрозніваць патрэбы юнакоў і дзяўчат у такой сітуацыі.

Частка 1 артыкула прасочвае працэс палітычнае і эканамічнае маргіналізацыі моладзі Сьера-Леоне ў 1970-я і 1980-я гады. Частка 2 даследуе ўдзел няпоўнагадовах ва ўзброеных фарміраваннях гэтае краіны. Вайна пачалася ў 1991 годзе, калі не больш за 400 паўстанцаў супрацьстаялі агульнай колькасці 2 500 урадавых сілаў. Перад дэмабілізацыяй ацэнкі агульнае колькасці ўзброеных фарміраванняў вагаліся паміж 50 000 і 70 000 чалавек. Прыкладна палова байцоў RUF/SL былі ва ўзросце ад 8 да 14 гадоў. Значная колькасць мо-

ладзі, малодшай за 18 гадоў, была ў нерэгулярных узброеных фарміраваннях і сілах грамадзянскае абароны. Прычыны маштабнага ўключэння дзяцей ва ўзброены канфлікт на Афрыканскім кантыненте ўжо былі падрабязна разгледжаны (Maxted 2002). Фактычна моладзь знаходзіцца ў надзвычай двухсэнсоўным становішчы паміж аўтаномным вольным суб'ектам і падпарадкаванай лёсу (over-determined) ахвяраю.

Многія маладыя людзі былі далучаны да вайска супраць іх волі, галоўным чынам гэта практыкавала RUF/SL. Калі браць пад увагу гэтую акалічнасць, то для значнае колькасці ўдзел у вайне стаў вынікам свядомае маніпуляцыі з боку старэйшых людзей, якія мелі ўладу. Але многія няпоўнагадовыя далучыліся да вайсковых фарміраванняў добраахвотна, частка — шукаючы помсты, іншыя — адчуваючы дэпрывацыю ў выніку пазбаўлення магчымасці атрымання адукацыі, што часам называецца галоўнаю падставаю рашэння пайсці ваяваць (Peters and Richards 1998).

Маладыя людзі маюць правы ў адпаведнасці з Канвенцыяй пра правы дзіцяці, якая адсылае да шэрагу фундаментальных асноваў устойлівага міру, больш дакладна — да першаснае патрэбы ў бяспецы, вызначэнні ідэнтычнасці і наяўнасці прасторы для развіцця. Праблема ў тым, як забяспечыць маладым людзям спецыфічную абарону і пашырыць іх удзел у працэсе палітычнай і сацыяльнай рэканструкцыі, які фармуе будучыню.

Заняпад дзяржавы і маргіналізацыя моладзі

У першыя гады пасля абвяшчэння незалежнасці ў 1961 годзе Сьера-Леоне мела досвед сапраўднага шматпартыйнага палітычнага працэсу, які быў адкрытым, рэпрэзентатыўным і падкантрольным, з дзяржаваю як вартавым грамадзянскае супольнасці (Abraham 2000: 13). Апазіцыйныя партыі дзейнічалі свабодна, судовая ўлада была незалежнаю, а мясцовае кіраванне складалася са старастаў (chiefdom¹) і рэгіянальных радаў.

¹ Самая малая адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка Сьера-Леоне, мае каланіяльнае паходжанне і ў значнай ступені да гэтага часу звязана з племяннымі і родавымі сувязямі (ад ангельскага chief – правадыр, кіраўнік племені). — *Зав. перакл.*

Эканоміка ўзрастала больш чым на 4% у год. Экспарт устойліва павялічваўся, а беспрацоўе было дастаткова нізкім. З канца 1960-х пачынаецца ўстойлівы працэс цэнтралізацыі ўлады, які быў ініцыяваны кіраўніком Усенароднага кангрэсу (All People's Congress, APC) Сякай Стэвэнсам (Siaka Stevens). Стэвэнс прыйшоў да ўлады ў выніку выбараў 1967 года. Маючы моцныя пазіцыі перш за ўсё на поўначы краіны, апазіцыйны APC атрымаў хісткую і супярэчлівую перамогу. Практычна палова краіны галасавала супраць Кангрэсу, падтрымаўшы кіраўнічую Народную партыю Сьера-Леоне (Sierra Leone's People's Party, SLPP), у якой дамінавала самая значная этнічная група краіны, мендэ. Найбольш моцныя пазіцыі SLPP мела на паўднёвым усходзе².

У выніку Стэвэнс змяніў дэмакратычную прыроду дзяржавы, значна абмежаваўшы аўтаномію грамадзянскае супольнасці. Старасты (правадыры, chiefs) былі кааптаваны ці рэпрэсаваны і перасталі прадстаўляць свае мясцовыя грамады. Дзяржаўнае ўмяшанне ў выбарчы працэс, як на мясцовым, так і нацыянальным узроўні, прыйшло на змену спаборніцтву і палітычнай адказнасці. Апазіцыя, адпаведна, была элімінаваная. Парушэнне выбарчага працэсу было дасягнутае праз выкарыстанне палітычна матываванага гвалту і запалохванне апазіцыі і групаў грамадзянскае супольнасці. Улады актыўна выкарыстоўвалі для гэтых мэтаў паліцыю, армію і, усё больш і больш, беспрацоўную моладзь з гарадоў і рэгіёнаў здабычы алмазаў (Abdullah 1997). У найбольшай ступені ад гвалту з боку APC пацярпелі дзве геаграфічныя зоны: паўднёвыя і ўсходнія правінцыі краіны (Lavalie 1985), у прыватнасці, багатыя на дыяменты раёны Кона і Кенэма. У адказ SLPP арганізавала кампанію супраць APC. Асноваю для супраціву стала Паро (Poro) – мужчынская сакрэтная супольнасць этнічных групаў тэмне і мендэ — пераважна паўднёва-ўсходняя Сьера-Леоне і паўднёва-заходняя Ліберыя. Грамадскі супраціў паўднёвых і ўсходніх правінцыяў гвалту з боку APC прывёў у рэшце рэшт да ўвядзення ўрадам адмысловага акту «Пра грамадскі парадок» (Davies 2000).

Судовая ўлада была таксама рэарганізавана. Таемны савет (Privy Council) як вышэйшая судовая інстанцыя быў ліквідаваны. А ў 1978 годзе была ўсталявана аднапартыйная дзяржаўная сістэма. У 1971 годзе цэнтралізацыя ўлады прывяла да ліквідацыі мясцовага кіравання, што істотна знізіла даходы мясцовых грамад. Эканамічныя і палітычныя магчымасці ўсё больш станавіліся

прывілеяй абмежаванага кола партыйных функцыянераў і іх кліентаў, што дало пачатак маштабнай карупцыі.

Пасля абрання Стэвэнса адбыўся сапраўдны выбух нелегальнае здабычы дыяментаў, што нібыта адпавядала перадвыбарчым абяцанням Кангрэсу пра тое, што шахты «павінны быць даступнымі для ўсіх». Гэта пры тым, што ў 1950-я Стэвэнс выступаў супраць карпаратыўнага пошуку радовішчаў дыяментаў пад кіраўніцтвам «Sierra Leone Selection Trust», SLST (Davies 2000: 3). Стэвэнс цярпліва ставіўся да крадзяжу алмазаў, якія належалі дзяржаўнай «Diamond Mining Company», што была ўтворана ў 1971 годзе, каб пераняць функцыі SLST. У выніку афіцыйны экспарт дыяментаў з Сьера-Леоне упаў з 2 мільёнаў каратаў да меней чым 200 тысяч у 1984 годзе.

У сельскай мясцовасці жыло 80% насельніцтва, і сельская гаспадарка складала значную частку дабрабыту краіны. Новая ўлада прадставіла гарадскому насельніцтву значныя субсідыі на прадукты харчавання, адначасова экспарт харчавання адбываўся па дэмпінгавым кошце. Сельская мясцовасць была практычна цалкам пазбаўлена паслугаў і інфраструктуры: электрычнасці, каналізацыі, тэлекамунацыі, транспартнага сеціва. Чыгунка, якая звязвала сельскую мясцовасць з Фрытаўнам, была разабраная на пачатку 1970-х і не была заменена ў сельскіх рэгіёнах ніякай іншай транспартнай магістраллю. Сацыяльна-эканамічныя паказчыкі забяспечваюць яшчэ больш доказаў ізаляцыі сельскае гаспадаркі. У 1990 годзе доступ да чыстае вады і санітарнае службы мелі 83% і 59% гарадскога насельніцтва і, адпаведна, 22 і 35% вясковага. Сьера-Леоне аказалася на апошнім месцы ў сусветным індэксе чалавечага развіцця. Прагнозная працягласць жыцця склала 42 гады, інфляцыя — каля 11%, даход на душу насельніцтва быў эквівалентны 250 USD у год. Узровень пісьменнасці быў таксама невысокі, улічваючы практычную адсутнасць бясплатнае пачатковае адукацыі. Ізаляцыя і беспрацоўе выклікалі шырокую міграцыю вясковага насельніцтва ў гарады, што, адпаведна, павялічвала ўзровень гарадскога беспрацоўя.

Спалучэнне карупцыі, скарачэння афіцыйнае здабычы алмазаў і змяншэння аб'ёмаў гандлю ў 1970-х прывяло да падзення росту ВУП з 4% у 60-х да 1,9% у 1970-х і 0,5% у 1980-х. Няздольнасць знайсці дастатковыя прыбыткі, каб забяспечыць патрэбы краіны, сутыкнулася з бясконцым дэфіцытам рысу і паліва, адключэннем электрычнасці і недахопам вады, што суправаджалася рос-

² Мендэ складаюць каля 34% насельніцтва, тэмне — каля 31%. — *Заўв. перакл.*

там беспрацоўя і беднасці. Разам з гэтым адбываўся рост кошту жыцця і інфляцыі. Праграма структурнага пераўладкавання, пачатая ў 1989 годзе, прывяла да ліквідацыі сістэмы субсідыяў на асноўныя віды тавараў і маштабнага скарачэння публічнага сектару. Тэндэнцыя эканамічнага спаду ў 70-х і лютаванне карупцыі ды агульнае дрэннае кіраванне краінаю ў 80-х стварылі вялізарную эканамічную пастку, якая прывяла да немагчымасці дзяржавы функцыянаваць як дзяржава. У гэтай сітуацыі вельмі моцна пацярпелі сацыяльныя і адукацыйныя праграмы; датацыі студэнтам былі таксама скарачаныя, што адбывалася на фоне росту беспрацоўя і скарачэння прыватнага сектару (Abdullah 2000: 105).

Галоўным наступствам скарачэння дзяржаўных даходаў стала драматычнае пагаршэнне адукацыйнае і сацыяльнае інфраструктуры. З 1980-х грошаў на ўтрыманне інфраструктуры адпачынку і рэкрэацыі ў школах і каледжах становіцца ўсё меней. З 1991 года былі нават спынены спартыўныя спаборніцтвы паміж школамі. Арыентаваная на эліту сістэма адукацыі была не здольная забяспечыць неабходныя патрэбы па-за межамі акадэмічных праграмаў, што прывяло да яе крызісу, адсутнасць магчымасцяў выклікала велізарную міграцыю насельніцтва ў гарады. Сістэма вышэйшае адукацыі, якая была створана каланіяльнай уладаю для прадукавання топ-менеджменту краіны, была ў глыбокім крызісе (Rashid 2000: 111).

У дадатак да скарачэння падтрымкі студэнтаў, партыманіяльная сістэма ўлады заблакавала перспектывы для ўсяго насельніцтва краіны, акрамя жмені партыйных босаў. Адсутнасць перспектываў і фізічная дэпрывацыя навучэнцаў спалучаліся з фрустрацыяй беспрацоўнае моладзі гарадоў. Напрыканцы 80-х інфраструктура і камунікацыі: электрычнасць, водазабеспячэнне, — былі практычна разбураны, нават у Фрытаўне. Значная частка эканомікі апусцілася ў андэрграўнд са жвавым чорным рынкам дэфіцытных тавараў. У 1987 годзе пад кіраўніцтвам спадкаемцы Стэўэнса, генерал-маёра Джозэфа Маноха (Joseph Momoh), улічваючы крайнюю эканамічную неабходнасць, урад прыняў шэраг захадаў для пераадолення кантрабанды золатам і дыямантамі, спекуляцыі жыццёва важнымі таварамі і лакальнага назапашвання валютных рэзерваў. У выніку выбухнула серыя страйкаў юрыс-

таў, студэнтаў і беспрацоўных, якія пацягнулі за сабою масавыя выключэнні са студэнцкіх гарадкоў Універсітэта Сьера-Леоне — расадніка агітацыі супраць APC. Групы студэнтаў рэкрутавалі валанцёраў з узрослае арміі патэнцыяльных паўстанцаў — саміх студэнтаў ды гарадское беспрацоўнае моладзі. Валанцёры праходзілі вайсковую падрыхтоўку ў Лівіі для арганізацыі супраціву APC у межах Аб'яднанага рэвалюцыйнага фронту / Сьера-Леоне (Revolutionary United Front / Sierra Leone, RUF/SR). Многія студэнты, аднак, пазней пакінулі навучанне. Гэта дазволіла заняць кіраўнічыя пазіцыі ў руху былому капралу арміі Сьера-Леоне Фадэю Санкоху (Foday Sankoh), які ў свой час быў зняволены APC за ўдзел у спробе дзяржаўнага перавароту. Пазней Ф. Санкох знішчыў усіх інтэлектуалаў, якія пагражалі яго лідэрству (Abdullah 1997).

Моладзь і грамадзянская вайна

RUF пачаў паўстанне ў 1991 годзе, з дапамогаю паўстанцаў Ліберыі і Буркіна-Фасо і пры падтрымцы Нацыянальнага патрыятычнага фронту Ліберыі Чарльза Тэйлара (Charles Taylor, National Patriotic Front of Liberia). Першай мішэнню RUF стаў горад Бамару, які знаходзіўся на ўсходзе, недалёка ад ліберыйскае мяжы, і ўяўляў сабой аддаленую сельскагаспадарчую мясцовасць, адчужаную ад кіраўнічага рэжыму. Надзвычай саманадзейны генерал Джозэф Манох, у адрозненне ад Стэўэнса, пагрэбаваў дзяржаўнай бяспекаю пасля прадстаўлення тэрыторыі для размяшчэння ваенных базаў Інтэрвенцыйных сілаў Заходняе Афрыкі (ECOMOG)³, якія змагаліся супраць паўстанцаў Чарльза Тэйлара ў суседняй Ліберыі. І гэта — нягледзячы на тое, што Ч. Тэйлар пагражаў кіраўніцтву Сьера-Леоне вайной (Richards 1996, Gberie 1999, абодва цытуюцца ў Abraham 2000).

Санкох аб'явіў, што пачынае «народную вайну» для таго, каб вызваліць масы ад карупцыі ды ціску ўраду APC. Трэба адзначыць, што кіраванне Кангрэсу ў Сьера-Леоне сапраўды было карумпаваным (Muana 1997, Abraham 1997, цытуюцца ў Abraham 2000). RUF не меў сацыяльнае і палітычнае праграмы, і яму відавочна бракавала арганізацыйных, ідэалагічных уласцівасцяў і дысцыпліны рэвалюцыйнага руху. RUF нападаў на APC не як на арганізацыю альбо ўрад ці ваеннае фарміраванне. Яго мішэнямі станавіліся мясцо-

³ ECOMOG — Маніторынгавая група эканамічнае супольнасці (Economic Community Monitoring Group), непастаянная ўзброеная сіла, якія складаюцца з узброеных фарміраванняў краінаў — сябраў Эканамічнае супольнасці заходнеафрыканскіх дзяржаваў (Economic Community of West African States, ECOWAS). Група была створана для вырашэння праблемаў бяспекі, якія паўсталі пасля распаду дзяржаўных інстытуцыяў Рэспублікі Ліберыя ў 1990 годзе. — *Заўв. перакл.*

выя старасты-правадыры, традыцыйныя кіраўнікі (traditional office holders), мясцовыя гандляры, заможныя фермеры і нават імамы, якія выступалі супраць публічнага адсякання галоваў, цяслесных пакаранняў, гвалту, прымусовае працы і іншых формаў здзеку і прыніжэння (Abraham 2000: 16).

Ужо на пачатку 1992 года з 400 000, якія жылі на падкантрольных паўстанцам тэрыторыях, 10 000 чалавек былі забіты, 300 000 пакінулі свае дамы, 200 000 з іх сталі бежанцамі ў лагерах Гвінеі.

RUF вызначаўся ідэалагічнай бясплённасцю, нізкім сацыяльным статусам паўстанцаў, якія паходзілі пераважна з беспрацоўнае гарадское моладзі. Частка паўстанцаў раней займалася здабычаю дыяментаў на ўсходзе краіны для ліванскіх і сьера-леонскіх гандляроў. Гэта тлумачыць тое, чаму з самага пачатку вайны RUF ужываў тэрор і непераказальную жорсткасць у адносінах да цывільных. Гэта рабілася ў тым ліку і для таго, каб рэкрутаваць моладзь, а таксама ўтрымаць і прымацаваць яе да ўласных фарміраванняў. У дадатак да гэтага RUF/SL выкрадаў маладых людзей у памежнай зоне, каб потым рыхтаваць у якасці паўстанцаў. Частка выкрадзеных уключылася ў рух, каб захаваць жыццё, але некаторыя ўспрынялі ацэнку RUF прычынаў заняпаду грамадства Сьера-Леоне як вартую ўвагі і з ахвотаю ўдзельнічалі ў вышкатах паўстанцаў (Peters and Richards 1998).

Супраць RUF выступіла дрэнна ўзброеная ўрадавая армія — Узброеныя сілы рэспублікі Сьера-Леоне (Sierra Leone Military Force, RSLMF). Нягледзячы на тое, што недасведчаныя малодшыя афіцэры хутка перанялі партызанскую тактыку RUF/SL, у тым ліку і практыку рэкрутавання няпоўнагадовых апалчэнцаў, RSLMF сутыкнулася з паразамі і вялікай ганьбаю на фронце. 30 красавіка 1992 года капітан Валянцінэ Страсэр (Valentine Strasser) аб'явіў пра звяржэнне ўраду Маноха. Мяркуючы, што гэта павінна радыкалізаваць маладых афіцэраў, RUF чакаў запрашэння ўвайсці ў нейкага кшталту ўрад нацыянальнага адзінства. Але цывільныя колы пераконвалі Страсэра не ўступаць у перамовы з RUF і настойвалі на пераўзбраенні і рэарганізацыі войска. З першапачатковай колькасці каля 2500 на пачатку вайны армія была павялічана да 15000. Асноўная маса жаўнераў складалася з паспешліва трэніраваных рэкрутаў, у мінулым, як паўстанцы RUF, — беспрацоўнай моладзі.

NPRC (National Provisional Ruling Council) — Часовы нацыянальны кіраўнічы савет⁴ хутка

згубіў кантроль над раздутаю і дрэнна ўзброенай арміяй. Выплаты жаўнерам былі мізэрныя і час ад часу ўвогуле не дасягалі франтавых злучэнняў (Peters and Richards 1998). Вайскоўцы і функцыянеры NPRC былі хутка ўцягнуты ў здабычу россыпаў дыяментаў у зоне канфлікту. Шэраг афіцыйных асобаў прадаваў зброю RUF у абмен на дыяменты, у той час як іншыя рабавалі цывільнае насельніцтва пад выглядам паўстанцаў. Ва ўмовах шчыльнае дэзінфармацыі кожны бок абвінавачваў адзін аднаго ў крывавым трызненні і брутальнасці, якая стала ўласцівасцю гэтае вайны. Больш за 70% насельніцтва пазбавіліся сваіх дамоў і сталі бежанцамі. Дзяўчыны пры дасягненні дзесяцігадовага ўзросту становіліся секс-рабынямі, сярод юнакоў былі распаўсюджаны наркатыкі, іх актыўна рэкрутавалі ва ўзброеныя злучэнні. Для таго каб завершыць ініцыяцыю, ці, дакладней, як гэта называлася, «дэінстытуцыялізацыю», рэкруты здзяйснялі першы акт гвалту супраць уласных сем'яў. Было мала спадзеву на абарону з боку NPRC, таму ў сельскай мясцовасці сталі стварацца групы грамадзянскае абароны. Гэтыя групы ствараліся для абароны ад RUF і рэнегатаў з урадавай арміі. На поўдні і ўсходзе гэтыя групы называліся “kamajo” (мн. л. — “kamajoisa”), на поўначы — “tamaboro”. Менавіта гэтыя сілы грамадзянскае абароны, маючы перавагу ў веданні мясцовасці, тэхнікі выведкі і раскладвання пастак, прадухілілі захоп усёй краіны сіламі RUF. Значную частку — прыблізна 4 000 — гэтых байцоў складалі падлеткі, маладзейшыя за 18 гадоў. У інтэрв'ю з маладым апалчэнцам kamajo (Peters and Richards 1998) было відавочна народнае (grass-roots) паходжанне гэтага фарміравання, якое склалася задоўга да таго, як у 1996 годзе ўрадам Кабаха (Kabbah) апалчэнцы пераўтварыліся ў паўафіцыйную «этнічную» міліцыю. Апалчэнец расказаў, як пачаў ваяваць пасля атакі RUF на горад Кона, у выніку чаго навучанне ў школах было спынена. Накіраваўшыся ў якасці бежанца ў Гвінею, ён вярнуўся ў сваю вёску, каб «прадстаўляць» свайго бацьку — уладальніка паліўнічае зброі — у апалчэнні kamajo па загадзе мясцовага правадыра (chief) і прыняў удзел у збройных аперацыях супраць RUF/SL.

Прыбытковыя алмазныя шахты на ўсходзе тым не менш засталіся пад трывалым кантролем RUF. Сама вайна стала ўсё больш падобнаю на змаганне за дыяменты і кантроль над тэрыторыяй, чым на барацьбу за палітычную ўладу. Прычынаў гэтага было шмат, у тым ліку і ўцягненне ва ўзброены канфлікт многіх замежных інтарэсаў. RUF

⁴ Так стаў называцца ўрад Страсэра. — *Заўв. перакл.*

вёў жорсткую вайну, практычна не звяртаючы ўвагу на кіраванне тэрыторыямі ды мабілізацыю народнае падтрымкі. RUF меў уладу, таму што быў узброены. Без зброі, як паказалі выбары 2002 года, RUF не меў колькі-небудзь заўважнае падтрымкі. Пасля шасці вайсковых пераваротаў і трох няўдалых спробаў вярнуць цывільнае кіраванне ў 1996 годзе былі праведзены шматпартыйныя выбары, у выніку якіх прэзідэнтам краіны стаў Ахмад Тэджан Кабах (Ahmad Tejan Kabbah)⁵. У адпаведнасці з мірнай дамоваю 1996 года RUF была гарантавана амністыя, яму было дазволена пераўтварыцца ў палітычную партыю. Санкох адмовіўся ад гэтае прапановы і заклікаў сваіх людзей працягваць атакі. У хуткім часе сталі агульнавядомымі патаемныя сувязі паміж RUF і RSLMF, таму ўрад Кабаха вырашыў рэарганізаваць войска і ачысціць яго ад нелаяльных элементаў. У выніку праз год Кабах быў скінуты са сваёй пасады кааліцыяй афіцэраў RSLMF і паўстанцаў RUF. Паўстанцы вызвалілі з-за кратаў Джоні Паула Карому (Johnny Paul Koroma), ветэрана, які быў зняволены па абвінавачанні ў падрыхтоўцы змовы супраць улады. Карома быў абвешчаны старшынёй хунтападобнай Кіраўнічай рады ўзброеных сілаў (Armed Forces Ruling Council, AFRC), сябрам якой у тым ліку стаў і Санкох. Сам Санкох у гэты час знаходзіўся ў нігерыйскай турме, куды ён трапіў за незаконнае адкрытае нашэнне зброі. Узброеныя сілы Сьера-Леоне і RUF былі абвешчаны Аб'яднанай народнаю арміяй (United People's Army).

На працягу наступных дзесяці месяцаў Сьера-Леоне стала княствам тэрору і гвалту, што выклікала асуджэнне ўсяго свету. Было зроблена некалькі спробаў рэстаўрацыі канстытуцыйнага ладу, але хунта выступала супраць, імкнучыся любымі сродкамі падоўжыць сваё знаходжанне ва ўладзе. У рэшце рэшт у 1998 годзе справакаваныя AFRC/RUF сілы ECOMOG пачалі наступленне і скінулі хунту, аднавіўшы паўнамоцтвы дэмакратычна абранага прэзідэнта Кабаха. У сваю чаргу AFRC/RUF, рэарганізаваўшыся пры падтрымцы Чарльза Тэйлара, планавалі самае бязлітаснае ў гісторыі вайны наступленне. Гэта быў штурм Фрытаўна — аперацыя «Ні жывое душы» (Operation No Living Thing) — студзень 1999 года. Штурм быў спланаваны і прафінансаваны міжнародным крымінальным картэлем, які спадзяваўся атрымаць вольны кантроль над дыямантамі Сьера-Леоне і іншымі рэсурсамі. Сярод тых, хто атакаваў Фрытаўн, былі ліберыйцы, украінцы, італьянцы, грамадзяне Буркіна-Фасо, паўднёваафрыканцы, тайцы ды ізраільцяне. Усход і цэнтр

Фрытаўна былі захоплены. За дзесяць дзён было забіта 6 300 чалавек, выкрадзена 300 дзяцей, 1/3 насельніцтва пазбавілася сваіх дамоў. Парушэнне чалавечых правоў было значным і надзвычай брутальным, асаблівы выклік кідала практыка штурмавікоў адразуць вушы, насы, кісці рук, ногі ў цывільнага насельніцтва, у тым ліку дзяцей і старых (Reuters, 26 February 1999).

Чарговая мірная дамова, заключаная ў 1999 годзе з лідэрам RUF Санкохам, была парушана ў 2000 годзе. У выніку канфлікту паўстанцамі былі захоплены прадстаўнікі ўзброеных сілаў ААН і Брытаніі. Аднак сам Санкох быў схоплены ўрадавымі войскамі ў Фрытаўне. У выніку спецыяльнай аперацыі ААН на пачатак 2002 года былі паспяхова раззброены 45 000 паўстанцаў, што падрыхтавала пляцоўку для абрання ў траўні 2002 года Кабаха прэзідэнтам краіны.

Высновы

Найбольш значным фактарам удзелу дзяцей у грамадзянскай вайне ў Сьера-Леоне стала дэградацыя адукацыйных і працоўных магчымасцяў у выніку неадэкватнага кіравання эканомікай, палітычнай карупцыі і наступстваў палітыкі структурнае перабудовы. Нягледзячы на падобны сацыяльна-эканамічны статус, досвед дзяцей, якія былі ўцягнутыя ва ўзброены канфлікт, быў вельмі розным і залежаў ад шэрагу фактараў. У прыватнасці, ад таго, ці далучыліся яны да ўзброеных фарміраванняў добраахвотна, ці былі рэкрутаваны прымусова, ці мелі падтрымку з боку супольнасці, ці не.

У значнай ступені падтрымка залежала ад таго, ці былі яны ўцягнутыя ў напады і акты тэрору ў адносінах да цывільнага насельніцтва, ці толькі ўдзельнічалі ў абароне сваёй мясцовай супольнасці. Гэтая разнастайнасць патрабуе асаблівага падыходу да вывучэння моладзі ў пасляваеннай сітуацыі. Тым не менш высновы артыкула збольшага адпавядаюць пазіцыі Абдулаха (Abdullah's, 2000: 105): «Праект, які адпавядае патрабаванням моладзі ўвогуле, з чуллівасцю да розных катэгорыяў моладзі, мае больш шанцаў на поспех, чым той, які прызначаны для асобнае групы былых удзельнікаў канфліктаў». Увага да трэнінгу і адукацыі з'яўляецца істотнай, што павінна суправаджацца рэкрэацыяй і гарантыямі фізічнае бяспекі. Маладыя людзі таксама жадаюць і маюць правы ў адпаведнасці з Канвенцыяй па правах дзіцяці на розныя формы рэальнага палітычнага ўдзелу. Дзеці, якія пацярпелі ад вайны, павінны быць

⁵ Кабах прадстаўляў SLPP (Народную партыю Сьера-Леоне) і атрымаў 59,9% галасоў. — *Заўв. перакл.*

уцягнутыя ў мірны працэс і ў палітыку развіцця і
распрацоўку праграмаў рэабілітацыі, рэінтэгра-
цыі і адукацыі, а таксама развіцця супольнасці, да
якой яны належаць.

Выкарыстаныя крыніцы:

1. *Abdullah, I. 1997. Bush path to destruction: the origin and character of the Revolutionary United Front (RUF/SL), African Development 22(3/4).*
2. *Abdullah, I. 2000. Youth, culture and violent change, in Engaging Sierra Leone, London: Centre for Democracy and Development: 101–8.*
3. *Abraham, A. 2000. The quest for peace in Sierra Leone, in Engaging Sierra Leone, London: Centre for Democracy and Development: 12–36.*
4. *Davies, V. 2000. Sierra Leone: Ironic Tragedy, Addis Ababa: Economic Commission for Africa.*
5. *Lavalie, A. M. 1985. Government and opposition in Sierra Leone, 1968–78, in A. Jones and*

P. K. Mitchell (eds) Sierra Leone Studies at Birmingham, Centre of West African Studies, University of Birmingham.

6. *Maxted, J. 2002. Africa's children in war, in O. Badsha, J. Maxted and G. Tillum Amulets and Dreams: Youth, War and Change, Pretoria: Unisa Press/ISS/SAHO.*
7. *Peters, K. and Richards, P. 1998. Why we fight: voices of under-age youth combatants in Sierre Leone, Africa v. 68(2).*
8. *Rashid, I. 2000. Students and rebellion, in Engaging Sierra Leone, London: Centre for Democracy and Development: 108–17.*

Пераклаў з англійскай Андрэй Казакевіч наводле:
Maxted Julia. Youth and war in Sierra Leone.
AFRICAN IDENTITIES. Volume 1. 2003. № 1. P. 69–79.
Друкуецца з ласкавай згоды аўтара з нязначнымі
скарачэннямі.